

Η είδηση της Αλωσης

Του ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥ ΓΑΣΠΑΡΗ

Κύριον Ερευνητή στο
Ινστιτούτο Βυζαντινών Ερευνών του Ε.Ι.Ε.

Η Αλωση της Κωνσταντινούπολης στις 29 Μαΐου 1453 επηρέασε ολόκληρη την Ευρώπη, και κυρίως τη Βαλκανική χερσόνησο· ένα πολιτικό γεγονός κορυφαίας σημασίας, από αυτά που γρήγορα –όσο ήταν δυνατόν τα χρόνια εκείνα– έγιναν γνωστά σε ολόκληρο κόσμο. Οι θαλάσσιοι δρόμοι ήταν εκείνοι που βοηθούσαν ουσιαστικά στην ταχύτερη μετάδοση των ειδήσεων. Δεκάδες τέτοιοι δρόμοι ήταν «χαραγμένοι» στη λεκάνη της Μεσογείου. Η Κωνσταντινούπολη αποτελούσε σημείο αφετηρίας και κατάληξης ενός από τους βασικότερους δρόμους που συνέδεε τη βορειοανατολική Μεσόγειο και τη Μαύρη Θάλασσα με τη δυτική Μεσόγειο, την κεντρική και τη βόρεια

Ευρώπη. Ο ίδιος δρόμος περιελάμβανε σημαντικά κομβικά σημεία–λιμάνια στον ελληνικό χώρο, όπου συναντούσε άλλους σπουδαιούς δρόμους εμπορίου και επικοινωνίας της εποχής. Βενετοί και Γενοβέζοι ήταν οι κυριότεροι οργανωτές και χρήστες των δρόμων αυτών. Τα τεράστια συμφέροντά τους ήταν άμεσα συνδεδεμένα με τη βυζαντινή αυτοκρατορία, γι' αυτό και ήταν αναπόφευκτο να παραμείνουν στην Κωνσταντινούπολη μέχρι το τέλος για να τα προασπίσουν. Βενετοί και Γενοβάτες λοιπόν, Έλληνες πρόσφυγες και Βαλκάνιοι γείτονες ως αυτόπτες μάρτυρες αποτέλεσαν τους κυριότερους φορείς της είδησης στον υπόλοιπο κόσμο αμέσως μετά την Αλωση της Βασιλεύουσας.

Η διαδικασία μετάδοσης της είδησης για την Αλωση της Κωνσταντινούπολης προχώρησε κατά τρόπο που θυμίζει τα κύματα, με ενδιάμεσα σημεία–σταθμούς, όπου διασταυρώνονταν πληροφορίες από πολλές πηγές, για να μεταδοθούν ξανά προς άλλες κατευθύνσεις. Από την Κωνσταντινούπολη η είδηση έφτασε πρώτα στις λατινοκρατούμενες περιοχές του ελληνικού χώρου, για να μεταδοθεί από εκεί στις ιταλικές πόλεις και από εκεί πάλι στην κεντρική Ευρώπη. Χίος, Εύβοια, Ρόδος, Κρήτη, Κέρκυρα αποτέλεσαν τους κυριότερους σταθμούς αναμετάδοσης της είδησης κυρίως προς τη Βενετία και τη Γένοβα, αλλά και προς τη Ρώμη, τη Φλωρεντία, την Πάντοβα ή την Μπολόνια. Από τα σημαντικά αυτά ιταλικά κέντρα η είδηση αναμεταδόθηκε προς τις υπόλοιπες ιταλικές πόλεις, όπως τη Νάπολη, το Μιλάνο, τη Σιένα, την Παβία κ.α., προς τη

Γαλλία, τη Γερμανία, την Αγγλία, την Ουγγαρία, το Γκκρατς (έδρα τότε της γερμανικής αυτοκρατορίας). Ένας επίσης σημαντικός δρόμος αναμετάδοσης της είδησης περνούσε από τη Σερβία και τη Ρωσία προς τη Βουλγαρία, τη Ρουμανία, την Πολωνία και άλλες περιοχές της κεντροανατολικής Ευρώπης.

Η τρομερή είδηση ήταν αναμενόμενο να φτάσει πρώτα στις νησιωτικές και στις ηπειρωτικές ακτές του ελληνικού χώρου. Έλληνες και Λατίνοι αυτόπτες μάρτυρες περιέγραψαν τα γεγονότα πολύ γρήγορα στη Λέσβο, τη Χίο, την Εύβοια, την Πελοπόννησο, τη Ρόδο, την Κύπρο, την Κρήτη και τα Επτάνησα. Στα παραπάνω μέρη βρήκαν προσωρινό καταφύγιο πολλά πρόσωπα τα οποία με επιστολές, χρονικά ή και

απλά γραπτά μηνύματα προς εκκλησιαστικούς και πολιτικούς αρχηγούς ή προσωπικότητες της Ευρώπης περιέγραψαν τα τραγικά γεγονότα της Αλωσης, ανέπτυξαν τις δικές τους εκτιμή-

σεις για τα λάθη των Βυζαντινών, αλλά και των Δυτικών απέναντι στη μουσουλμανική απειλή, άρχισαν αμέσως να σκέπτονται το μέλλον και τους τρόπους ανάκτησης της χαμένης Βασιλεύουσας.

Σε όλη την Ευρώπη

Η Βενετία ήταν η πρώτη πόλη που δέχτηκε το νέο, λόγω των πολλών αποικιών της στον ελληνικό χώρο και του πυκνού δικτύου θαλάσσιων δρόμων που διέθετε στην ανατολική Μεσόγειο. Στη συνέχεια και μέχρι το τέλος του 1453 η είδηση της Αλωσης είχε φτάσει σε όλη σχεδόν την Ευρώπη. Το τραγικό νέο έφτασε στη Βενετία μέσα στον Ιούνιο του ίδιου χρόνου από διάφορες πηγές. Οι τρεις βενετικές γαλέρες που είχαν λάβει μέρος στην πολιορκία και είχαν κατορθώσει να διαφύγουν από την Κωνσταντινούπολη έφτασαν στην Εύβοια στις 3 Ιουνίου. Από εκεί άλλο πλοίο, ένας ταχύς γρίπος, παρέλαβε ως προπομπός τις παραπάνω επιστολές για να τις μεταφέρει στη Βενετία, όπου έφτασε λίγο πριν από το βράδυ της 29ης Ιουνίου 1453. Τέσσερις μέρες αργότερα, το πρωί της 4ης Ιουλίου, έφθασαν και τα υπόλοιπα πλοία με τον καπιτάνο Alvise Diedo, ο οποίος ενημέρωσε επίσημα, γραπτά και προφορικά, τις αρχές της Γαληνοτάτης.

Στα λιμάνια του Αιγαίου η είδηση μεταφερόταν από στόμα σε στόμα και από εκεί σε άλλες περιοχές. Όπως, για παράδειγμα, μαθαίνουμε από τα γραπτά του Peter Rot από τη Βασιλεία, στις 12 Ιουνίου το πλοίο με το οποίο επέστρεφε

Η κατάκτηση της Πόλης από τους Οθωμανούς προκάλεσε αισθήματα φόβου στην Ευρώπη

στην Ευρώπη

Η πολιορκία της Κωνσταντινούπολης το 1453, σε μικρογραφία γαλλικού χειρογράφου του 15ου αι. Κοσμεί «Το θαλασσινό ταξίδι» του Bertrand de la Broquiere. Εξαπλωμένη η είδηση της Αλώσης στην Ευρώπη, εκτός των εμπορικών συμφερόντων που εθίγοντο και τον αποκλεισμό θαλάσσιων δρόμων, ξύνηψε στους Αντικόσμιους έντονα το αίσημα της οθωμανικής απειλής.

από τα Ιεροσόλυμα, όπου είχε πάει για να προσκυνήσει, στάθμευσε για λίγο στη Μεθώνη. Εκεί συνάντησαν τις τρεις παραπάνω βενετικές γαλέρες που είχαν διαφύγει από την Κωνσταντινούπολη και οι οποίες κατευθύνονταν προς τη Βενετία. Τα πληρώματα των πλοίων διηγήθηκαν στους Ευρωπαίους προσκυνητές τα γεγονότα που είχαν ζήσει, και εκείνοι με τη σειρά τους τα μετέφεραν στην πατρίδα τους και στα λιμάνια και τις πόλεις που στάθμευσαν μέχρι την άφιξη στον τόπο τους.

Από έναν άλλο σημαντικό σταθμό αναμετάδοσης, τη Ρόδο, ο Μεγάλος Μάγιστρος έστειλε στις 23 Ιουλίου επιστολή προς τη Γερμανία, ενώ προς τα τέλη του 1453 μεταφράστηκε στα γερμανικά μια αναφορά, γραμμένη πρώτα στα ελληνικά, σχετικά με τα γεγονότα της Αλώσης. Στο Γκκρατς έφτασαν ειδήσεις και μέσω Σερβίας και Βενετίας. Εντός του ίδιου έτους έφτασε η είδηση και στην Γαλλία, πρώτα απ' όλα στην Αβινιόν με την αναφορά του Φλωρεντινού έμπορα Ιάκωβου Tedaldi, η οποία μεταφράστηκε στα γαλλικά. Στη συνέχεια οι ειδήσεις για το γεγονός εξαπλώθηκαν σε όλη τη Γαλλία από επιστολές και αναφορές διαφόρων προσώπων προς το βασιλιά και τους δούκες της Γαλλίας. Από τη Γαλλία έφτασε πολύ γρήγορα στην Ισπανία και την Αγγλία.

Την είδηση της Αλώσης στην ανατολική Ευρώπη μετέφεραν τόσο οι στρατιώτες από τις χώρες αυτές, οι οποίοι συμμετείχαν στην υπεράσπιση της Κωνσταντινούπολης ή ακόμη και στο στρατό των Οθωμανών, όσο και οι υπόλοιποι που ζούσαν εκεί και κατέφυγαν ως πρόσφυγες πίσω στις πατρίδες τους. Σέρβοι, Ρώσοι, Βλάχοι και άλλοι επέστρεψαν στις πατρίδες τους και διηγήθηκαν όλα τα τραγικά γεγονότα που είχαν ζήσει εκεί. Παράλληλα η ρωσική γραπτή παράδοση μεταφράστηκε πολύ γρήγορα και στις υπόλοιπες σλαβικές γλώσσες, πληροφορώντας τους σύγχρονους, αλλά και τις επόμενες γενιές για την Αλώση. Από τις χώρες της Βαλκανικής χερσονήσου η είδηση μεταδόθηκε ακόμη βορειότερα προς Ουγγαρία, Βοημία, Μοραβία, Πολωνία μέχρι και τις σκανδιναβικές χώρες.

Αυτόπτες μάρτυρες

Ποιοί ήταν όμως αυτοί που μετέδωσαν γραπτά τα συνταρακτικά γεγονότα και χάρη στις ενέργειές τους αυτές διαθέτουμε σήμερα τόσες περιγραφές, όχι μόνο των ίδιων των γεγονότων, αλλά και των συναισθημάτων των ανθρώπων αυτών κατά τις τραγικές εκείνες στιγμές; Οι περισσότεροι έζησαν από κοντά την πολιορκία και την κατάληψη της Κωνσταντινούπολης και κατάφεραν να γλιτώσουν άλλοι εύκολα και άλλοι πολύ δύσκολα και ύστερα από πολλές κακου-

χίες. Επρόκειτο για υπερασπιστές από την Ευρώπη που είχαν προσφερθεί να βοηθήσουν στην άμυνα της πόλης, για έμπορους που τυχαία βρέθηκαν εκεί και αποκλείστηκαν, για μόνιμα εγκατεστημένους έμπορους κυρίως από τη Βενετία και τη Γένοβα, για αξιωματούχους των κοινοτήτων των δύο αυτών ιταλικών πόλεων, για εκκλησιαστικούς άρχοντες, μοναχούς και, τέλος, για Έλληνες λογίους ή και απλούς ανθρώπους, οι οποίοι συνέχισαν μέχρι το θάνατό τους, όχι μόνο να πληροφορούν τον υπόλοιπο κόσμο για το μεγάλο κακό, αλλά και να προσπαθούν για κινητοποίηση της χριστιανικής Δύσης εναντίον των «απίστων».

Η Ευρώπη έμαθε με περισσότερες ή λιγότερες λεπτομέρειες τα γεγονότα μέσα από χρονικά, επιστολές, επίσημες αναφορές περιφερειακών αρχών και θρήνους για το χαμό της Βασιλεύουσας. Τα κείμενα αυτά, άλλα γραμμένα από αυτόπτες μάρτυρες και άλλα από ανθρώπους που τα διάβασαν ή τα άκουσαν από τους πρώτους, πολύ γρήγορα άρχισαν να κυκλοφορούν, ακόμη και μεταφρασμένα, σε πολλές γωνιές της Ευρώπης.

Το ίδιο το γεγονός της Αλώσης της Κωνσταντινούπολης ήταν τόσο μεγάλο, που ο απόηχός του, όπως έφτασε σε ολόκληρο τον κόσμο, ήταν εξίσου δυνατός. Εκείνα τα χρόνια ολόκληρη η χριστιανική Ευρώπη αντιμετώπισε το γεγονός με δέος, το οποίο μετά την πρώτη έκπληξη γέννησε αισθήματα φόβου, ανασφάλειας, αλλά και τάση «εκδίκησης» για την αποκατάσταση της τάξης. Για την Ευρώπη η Αλώση της Κωνσταντινούπολης υπήρξε μια αφορμή για ένα σοβαρό απολογισμό της πολιτικής και των λαθών της απέναντι στο σοβαρό πρόβλημα του οθωμανικού επεκτατισμού, αλλά και προς την ίδια την ανατολική χριστιανική αυτοκρατορία, που ζητήματα στην αρχή δογματικά και στη συνέχεια πολιτικά την είχαν απομονώσει από τον κορμό της υπόλοιπης χριστιανικής Ευρώπης. Είναι γεγονός πάντως ότι, παρά τις διαφορές, θρησκευτικές ή πολιτικές, ολόκληρη η Ευρώπη αισθάνθηκε ότι η πτώση της Κωνσταντινούπολης στα χέρια των μουσουλμάνων Οθωμανών την έθιγε άμεσα, περισσότερο ως χριστιανικό σύνολο παρά ως σύνολο από μεμονωμένα κρατικά σχήματα, των οποίων οι διαφορές παρέμεναν μεγάλες και σημαντικές. Το χριστιανικό πνεύμα, αλλά και η ελληνική παράδοση, με την οποία είχε ταυτιστεί κατά τους τελευταίους αιώνες η βυζαντινή αυτοκρατορία, οδήγησε, έστω και με τις κατά εποχές ανυπέβλητες δυσκολίες, στο σχηματισμό ενός ενιαίου ευρωπαϊκού μετώπου, το οποίο παράλληλα με μεμονωμένες προσπάθειες, δοκίμασε κατά τους επόμενους αιώνες να αντιμετωπίσει τον οθωμανικό κίνδυνο. ❧